

Position paper ten behoeve van het rondetafelgesprek op 22 mei 2024 over het advies van de Staatscommissie Demografische ontwikkelingen 2050 – Thema Ruimte.

Prof. Dr. Dorien Manting, Universiteit van Amsterdam & Planbureau van de Leefomgeving

Het belang van demografie voor ruimte

De Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050 benadrukt het belang van gematigde bevolkingsgroei – onder andere - als reactie op de toenemende druk op onze ruimte. In dit position paper zal ik ingaan op de belangrijkste demografische veranderingen en de veelzijdige implicaties hiervan voor ruimtelijke vraagstukken. Bevolkingsgroei, vergrijzing, migratie en huishoudensverdunding (de toename van kleinere huishoudens), al deze ontwikkelingen hebben invloed, met verschillende gevolgen. Bij de woonopgave gaat het bijvoorbeeld vooral om ontwikkelingen in aantal huishoudens en huishoudverdunding, bij mobiliteit gaat het eerder om groei en vergrijzing van de bevolking. Ook migratie heeft verschillende gevolgen voor ruimte. Om effectief te kunnen sturen op ruimtelijke ontwikkelingen is het daarom cruciaal dat we rekening houden bevolkingsgroei, vergrijzing, migratie en huishoudensverdunding. Ook is aandacht nodig voor de wijze waarop dit binnen Nederland verschillend uitpakt. Tegelijkertijd geldt dat naast demografische ontwikkelingen ook beleid, gedragsveranderingen, klimaatontwikkelingen, technologische of economische trends daar invloed op ruimte hebben¹.

Vergrijzing dempt personenmobiliteit

Terwijl de automobiliteit in de vorige eeuw nog extra groeide door een toename van het aandeel van de beroepsbevolking, zal automobiliteit in de toekomst juist gedempt worden door de groei van het aandeel AOW-gerechtigden. Hierdoor daalt het woon-werk verkeer. Ook de ‘dubbele’ vergrijzing heeft gevolgen: 80-plussers zijn minder mobiel dan 65-minners. Toch zal het aantal verplaatsingen dat door ouderen wordt gedaan groeien. Mobiliteit vergrijsst. Niet alleen omdat het aantal ouderen groeit, maar ook omdat toekomstige ouderen waarschijnlijk mobieler zullen zijn dan nu. Vergrijzing gaat naar verwachting ook gepaard met een toename van het aantal verplaatsingen buiten de spits en een groei van het aantal verkeersongevallen².

Vergrijzing dempt de doorstroming op de woningmarkt

Vergrijzing dempt de doorstroming op de woningmarkt omdat ouderen niet graag willen en kunnen verhuizen³. Hierdoor leidt een groei van het aantal oudere kleinere huishoudens niet automatisch tot een evenredige groei van kleine woningen of appartementen. Woonvoorkeuren bij ouderen zijn divers en vragen ook om andere woonvormen zoals groepswonen of hofjes. In de komende twintig jaar zullen er bovendien meer woningen vrijkomen door vergrijzing als babyboomers hun woning verlaten door overlijden of verhuizing naar een zorginstelling⁴.

Migratie verandert de vraag naar wonen

De Staatscommissie heeft gekeken naar varianten die van een negatief migratiesaldo in 2050 van -20 duizend uitgaat (emigratie is dan groter dan immigratie) tot een variant met een positief migratiesaldo van 150 duizend. Maar niet alleen het aantal migranten verandert de vraag naar wonen of mobiliteit, ook wie waarom en voor hoelang in Nederland komen. Studenten en kort verblijvende arbeidsmigranten delen vaak een woning, terwijl gezinsmigranten zich bij iemand voegen die hier al woont⁵. Statushouders stromen meestal de sociale huursector in.

De komst van tijdelijke arbeidsmigranten betekent niet dat iedereen uiteindelijk weer vertrekt; dit leidt op termijn tot een groeiende vraag naar zelfstandige huur- of koopwoningen⁶. Voorbereiding op de

---

¹ Voor een bespreking van andere factoren en van andere subdomeinen verwijs ik naar het advies van de Staatscommissie en

² [PBL 2013 Vergrijzing en ruimte 450.pdf](#)

³ Idem.

⁴ Ritsema van Eck & Eskinasi. [Uitstroom van ouderen uit de woningmarkt - Een landsdekkende raming op basis van de WLO \(pbl.nl\)](#)

⁵ Manting et.al. [Woningdelen of zelfstandig een woning huren of kopen | Planbureau voor de Leefomgeving \(pbl.nl\)](#)

⁶ idem

toekomst betekent dat er meer oog moet zijn voor de diversiteit in huisvesting onder nieuwkomers in Nederland, zowel op de korte als op de langere termijn.

Migratie verandert het personenverkeer

Migratie heeft niet alleen gevolgen voor de woningmarkt: er zijn ook gevolgen voor het verkeer. Over de gevolgen van mobiliteit door (EU) arbeidsmigranten is nog wat minder bekend. Soms blijkt dat arbeidsmigranten afhankelijk zijn van vervoer per bus dat door uitzendbureaus wordt aangeboden, soms kan men lopend het werk bereiken⁷ en uit ander onderzoek blijkt dat arbeidsmigranten de voorkeur geven aan automobilititeit⁸. Bij de gevolgen van migratie voor ruimte zou men daarom niet alleen de gevolgen van arbeids- en woningmarkt moeten meewegen, maar ook die van verkeer. Meer kennis hierover is gewenst.

Groei van kleinere huishoudens vergroot de woonopgave

Bij de woonopgave is niet bevolkingsgroei, maar de groei van het aantal (kleinere) huishoudens van belang. Omdat men met steeds minder andere personen een huishouden deelt zijn er – zelfs bij een gelijkblijvende of een krimpende bevolking – meer woningen nodig. Dat speelt niet alleen in de grensstreken van Nederland. Zo had Amsterdam in 1959 bijna net zoveel inwoners als in 2019 maar is de woningvoorraad in die periode met bijna tweehonderdduizend woningen toegenomen⁹, als gevolg van de groei van het aantal kleine huishoudens.

Niet alleen vergrijzing en migratie veroorzaken huishoudensverdunding, het komt ook door andere veranderingen in demografisch gedrag, zoals uitstel van relatie- en gezinsvorming. Hierdoor is het aantal jonge singles en jonge kinderloze stellen in Amsterdam gegroeid¹⁰. Vrouwen krijgen nu gemiddeld op 30-jarige leeftijd een eerste kind, terwijl dat begin jaren zeventig nog onder de 25 jaar lag¹¹. Veranderingen in demografisch gedrag hebben dus ook gevolgen voor ruimte. Uitstel van gezinsvorming vertraagt bijvoorbeeld het vertrek uit de grote steden naar de omgeving van de stad, maar gaat ook samen met een daling van automobilititeit onder jongvolwassenen. Dit komt omdat veel stellen pas een auto kopen rond de geboorte van een kind¹².

Demografie en ruimte; regionale verschillen

Demografische trends en hun gevolgen verschillen tussen regio's in Nederland. Zo hebben plattelandsgemeenten meer met vergrijzing te maken. Maar is de woon- en leefomgeving hier meestal minder geschikt voor ouderen dan in de stad. Op het platteland is sprake van grotere afstanden tot voorzieningen en het mantelzorgvangnet is meestal minder groot. Voor steden geldt eerder het omgekeerde. Tegelijkertijd blijkt dat woningen in het landelijk gebied wel sneller geschikt gemaakt kunnen worden voor ouderen.

Migratie heeft ook gevolgen voor verschillen ook binnen Nederland. Vroeger trokken migranten vooral naar de grote steden, maar tegenwoordig vestigt een groeiende groep tijdelijke arbeidsmigranten uit het midden en oosten van de Europese Unie zich steeds vaker op het platteland¹³. Arbeidsmigranten die op het platteland gestart zijn, verhuizen namelijk niet vaak naar de grote steden¹⁴. Dit heeft regionaal

---

⁷ Lubberhuizen, C. (2024). Follow the commutes: the viapolitics of commuting within infrastructures of agricultural labour migration in The Netherlands and Belgium. *Mobilities*, 1–16. <https://doi.org/10.1080/17450101.2024.2336100>.

⁸ Provincie Zuidholland Rapportage wensen en behoeften van arbeidsmigranten bij huisvesting Zuid-Holland.

⁹ OenS, [Meer Amsterdammers dan ooit | Website Onderzoek en Statistiek](#)

¹⁰ Booi & Boterman, 2019. [Changing patterns in residential preferences for urban or suburban living of city dwellers | Journal of Housing and the Built Environment \(springer.com\)](#)

¹¹ [StatLine - Geboorte; kerncijfers, 1950-2022 \(cbs.nl\)](#)

¹² Oakil, Manting & Nijland, 2016, Dynamics in car ownership: The role of entry into parenthood, [European Journal of Transport and Infrastructure Research](#) 16(4):661-673, DOI:[10.18757/ejtr.2016.16.4.3164](https://doi.org/10.18757/ejtr.2016.16.4.3164); Oakil, A. T. M., Manting, D., & Nijland, H. (2016). Determinants of car ownership among young households in the Netherlands: the role of urbanisation and demographic and economic characteristics. *Journal of Transport Geography*, 51, 229-235. <https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2016.01.010>

¹³ Van der Star et al., [Vestigingspatronen van recente immigranten \(pbl.nl\)](#)

¹⁴ Loomans et al., 2023 A longitudinal analysis of arrival infrastructures: The geographic pathways of EU labour migrants in the Netherlands <https://doi.org/10.1002/psp.2747>

verschillende gevolgen, niet alleen voor de economie, maar ook voor de huisvesting, verkeersmobiliteit, zorg, onderwijs als ook voor de cohesie.

Tot slot: rekening houden met onverwachte ontwikkelingen

De komende tijd zijn vergrijzing en migratie belangrijke groeimotoren van de bevolking en de huishoudens. Migratie is moeilijker voorspelbaar dan vergrijzing, en bovendien vaak grilliger. Daarbovenop is het onzeker wie, waarvandaan, waarvoor en voor hoe lang naar Nederland komen en waar dan. Komen er namelijk meer vluchtelingen en minder arbeidsmigranten, dan heeft dat gevolgen voor de ruimtelijke vraagstukken zoals rond wonen of mobiliteit. De komst van meer internationale studenten heeft gevolgen voor steden, meer laagbetaalde arbeidsmigranten voor stad én platteland. Het is essentieel dat beleid flexibel en robuust is, om zo fluctuaties in migratie en de variëteit aan ruimtelijke gevolgen aan te kunnen. Migratie heeft niet alleen gevolgen voor de arbeidsmarkt, maar ook voor de woningmarkt, de mobiliteit, de zorg of het onderwijs. Naast demografie zijn er ook andere factoren die gevolgen hebben voor de ruimte, zoals beleid, gedragsveranderingen, economische of technologische ontwikkelingen.

Leefomgevingsvraagstukken als gevolg van vergrijzing houden de overheid al langer bezig dan leefomgevingsvraagstukken als gevolg van (EU-) migratie. Er is dan ook meer kennis over de gevolgen van vergrijzing dan van migratie. Dit vraagt om nader onderzoek naar de gevolgen van recente migratie, niet alleen voor de arbeidsmarkt of de woningmarkt, maar ook naar gevolgen voor verkeer en vervoer, het onderwijs of zorg.

Beleid zou robuust moeten zijn voor:

- sterke fluctuaties in migratie-aantallen en fluctuaties in wie komt en waarom en voor hoelang.
- bandbreedtes in toekomstige demografische ontwikkelingen.
- verschillen binnen Nederland. Bevolkingsgroei, migratie, vergrijzing en huishoudensverduunning hebben regionaal verschillende gevolgen. Er is bijvoorbeeld veel discussie over de verruiming van de mogelijkheden voor het delen van een woning voor starters. Beleid zou zich echter ook moeten realiseren dat een verruiming hiervan door migratie andere gevolgen kan hebben op het platteland dan in de stad.
- veelzijdige effecten van bevolkingsontwikkeling, vergrijzing, migratie en huishoudensverduunning voor ruimte. Daarbij gaat het om een integrale afweging van de gevolgen, voor verschillende leefomgevingsdomeinen.